

Patrick Radden Keefe

Impérium bolesti

absynt

Tajná história
dynastie Sacklerovcov

#sacklerovci #dynastia #lieky #opioidy #usa #dejiny

absynt

Patrick Radden Keefe:
Impérium bolesti
Tajné dejiny dynastie Sacklerovcov

Patrick Radden Keefe

Impérium bolesti

Tajné dejiny dynastie
Sacklerovcov

Preložila Alexandra Strelková

Pre Beatrice a Tristrama
a všetkých, ktorých táto kríza
pripravila o niekoho blízkeho

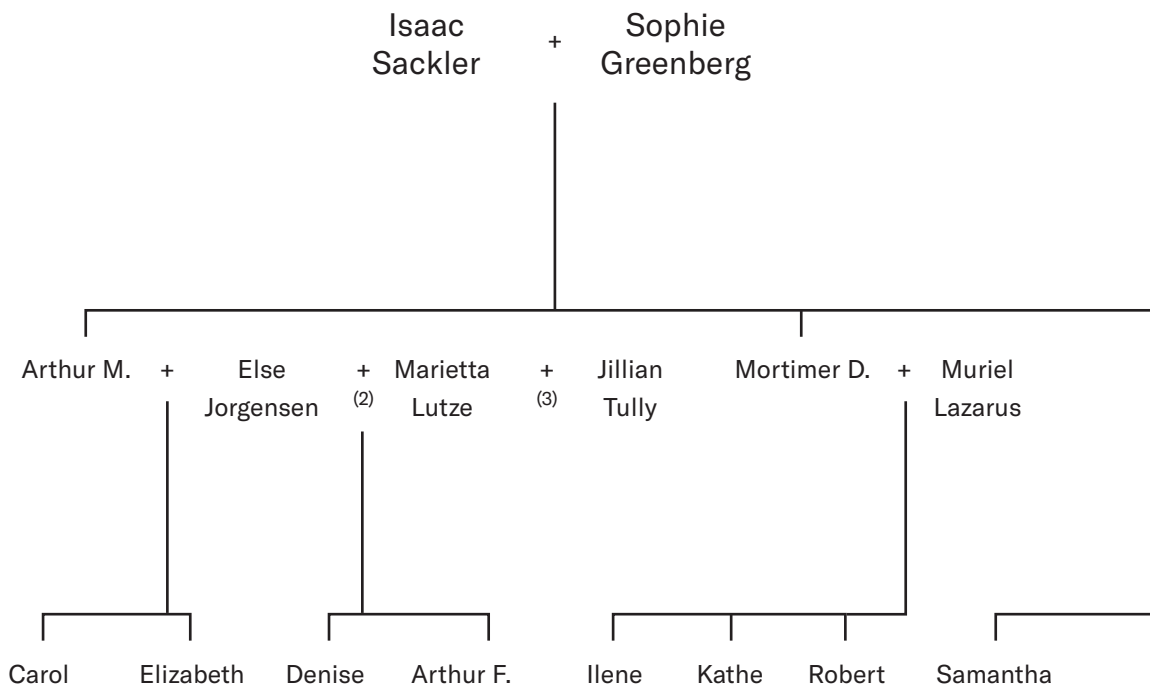
„Často sa pohrdavo vysmievame poverčivosti a zbabelosti stredovekých šľachticov, ktorí si mysleli, že ak darujú pozemky Cirkvi, vymažú sa z pamäti ich dobytvačné výpravy či drancovanie. Myslenie moderných kapitalistov je očividne rovnaké s jedným zásadným rozdielom – v ich prípade sa ziskuchtivé drancovanie skutočne z pamäti vymazalo.“

G. K. Chesterton, 1909

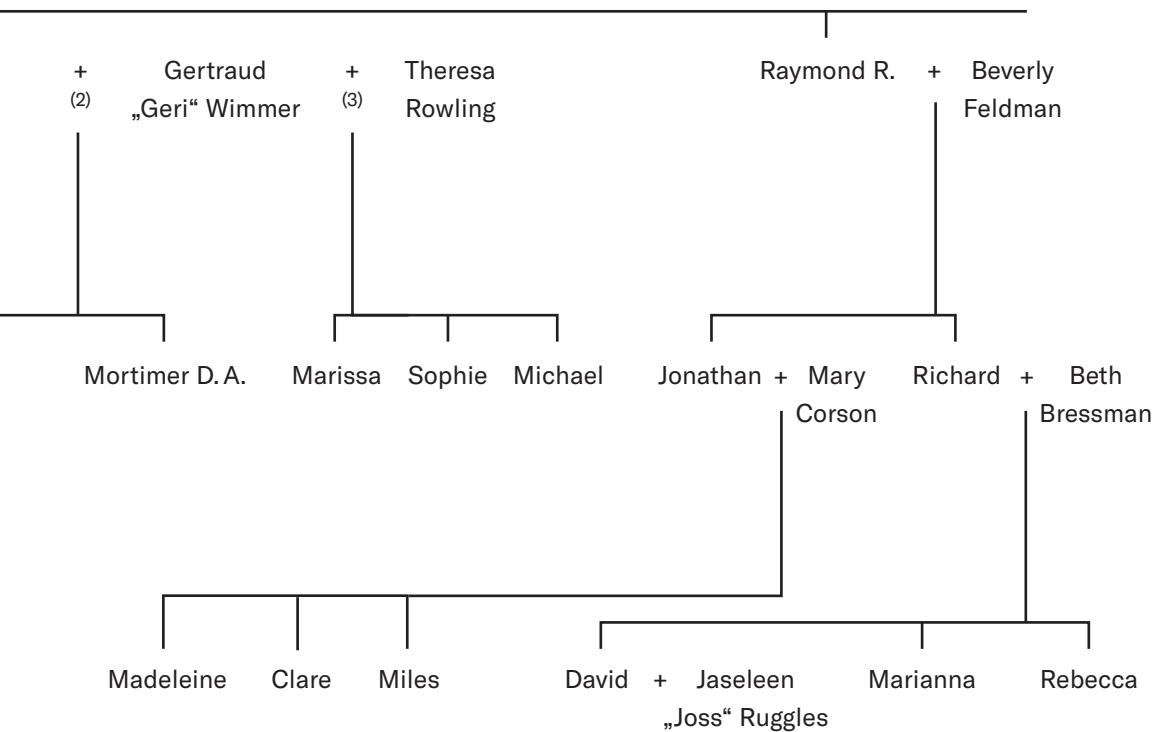
„Pán doktor, z týchto ešte zopár poprosím.“

Mother's Little Helper, Rolling Stones, 1966

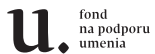
Dynastia Sacklerovcov

Toto nie je podrobný rodokmeň rodiny Sacklerovcov. Nefigurujú v ňom niektorí manželia a manželky ani časť najmladšej generácie, zohľadňuje iba tú časť rodiny, o ktorej sa píše v knihe.

Vydanie publikácie podporil z verejných zdrojov
Fond na podporu umenia

Copyright © 2021 by Patrick Radden Keefe

All rights reserved

Translation © Alexandra Strelková

Design & Layout © Pavlína S. Morháčová

ISBN 978-80-8203-476-2

Pôvodca

Medzinárodná advokátska kancelária Debevoise & Plimpton zaberá desať poschodí elegantnej čiernej kancelárskej budovy v mrakodrapovom háji v centre Manhattanu. V roku 1931 ju založili dvaja právnici z vysokých spoločenských kruhov, ktorí sa rozhodli zanechať inú váženu firmu na Wall Street, a v priebehu desaťročia sa z Debevoise & Plimpton stal rovnako váženy globálny hráč s ôsmimi stovkami právníkov, úctyhodným zoznamom elitných klientov a ročnými príjmami vo výške takmer jednej miliardy dolárov.¹ Kancelárie v srdci New Yorku ničím nepripomínajú časy masívnych dubových stolov a kožených kresiel, naopak, sú univerzálne a všedné ako všetky súčasné firemné sídla – koberce na chodbách, akváriové zasadačky, strohé, výškovo nastaviteľné pracovné stoly. V 20. storočí sa moc navonok prejavovala okázalo, v dvadsiatom prvom skutočnú moc najistejšie rozpoznáme podľa jej okázalej nenápadnosti.

Jedného jasného mrazivého rána na jar roku 2019, keď sa po čiernej sklenenej fasáde kĺzali odlesky oblakov, vošla do budovy Mary Jo Whitová, výtahom sa vyviezla do centrály Debevoise & Plimpton a zasadla do konferenčnej miestnosti, v ktorej to bublalo tlmenou energiou.² Sedemdesiatjedenročná Whitová priam stelesňovala onú zámernú zdržanlivosť moci. Bola útla, merala ledva stopäťdesiat centimetrov, mala krátke hnedé vlasy, okolo očí pavučinu vrások a vyjadrovala sa pokojne, stručne a jasne. Bola to však všeobecne obávaná advokátka. Občas sama žartovne konštatovala, že sa špecializuje na „ťahanie z veľkej kaše“³: nebola lacná, ale ak sa niekto dostal do riadneho maléru a zhodou okolností mal kopy peňazí, určite si najal práve ju.

V skoršom období svojej kariéry pôsobila takmer desať rokov na poste federálnej prokurátorky pre oblasť južného New Yorku, kde stíhala i páchatelov bombového útoku na Svetové obchodné centrum v roku 1993. Barack Obama ju vymenoval za predsedníčku vládnej Komisie pre cenné papiere a burzu Spojených štátov amerických. Priebežne sa však zakaždým vrátila do Debevoise & Plimpton, kam nastúpila ešte ako koncipientka a ako druhá žena v histórii firmy sa vypracovala na partnerku spoločnosti. Zastupovala tie najväčšie ryby: spoločnosti Verizon Communications, J. P. Morgan, General Electric či najvyššiu ligu amerického futbalu NFL.⁴

V konferenčnej miestnosti sa to hemžilo právnikmi, nielen od Debevoisa, ale aj z iných firiem, bolo ich tam vyše dvadsať, všetci so zápisníkmi, notebookmi a tučnými fasciklami s vytrčajúcimi poznámkovými štítkami. Na stole bol konferenčný telefón, cez ktorý sa pripájalo ďalších dvadsať právnikov z celej krajiny. Dôvodom mobilizácie tejto právnickej armády bola svedecká výpoveď utiahnutej miliardárky, dlhoročnej Whitovej klientky, ktorá čelila lavíne žalôb za to, že v procese hromadenia jej miliárd prišli o život státisíce ľudí.

Whitová raz ešte ako prokurátorka poznamenala, že jej úloha je jednoduchá: „Vykonať správnu vec. Človek ide po zloduchoch a dennodenne prispieva k blahu spoločnosti.“⁵ V týchto dňoch bola jej situácia o niečo zložitejšia. Ako špičková firemná právnička patrila k skúseným a vysokokvalifikovaným profesionálom, ktorí síce požívajú určitú úctu verejnosti, no v konečnom dôsledku je ich práca poplatná záujmom klienta. Tento vzorec dôverne pozná každý štátny zástupca s hypotékou a školným na krku. Najskôr sa venuje usvedčovaniu zloduchov a neskôr ich obhajuje.

Otázky v to ráno kládol právnik krátko pred sedemdesiatkou menom Paul Hanly. Vyzeral inak než ostatní advokáti. Špecializoval sa na obhajobu navrhovateľov pri skupinových žalobách. Rád nosil obleky na mieru v odvážnych farbách a košele s kontrastnými vystuženými goliermi. Ocelovosivé vlasy nosil začesané dozadu a prenikavý pohľad mu zvýrazňovali okuliare v kostenom ráme. Zatiaľ čo Mary Jo Whitová bola prototypom potláčaných prejavov moci, Paul Hanly predstavoval

pravý opak: vyzeral ako vystrihnutý z komiksu o Dickovi Tracym. Whitovej bol však vyrovnaným súperom a pociťoval priam fyzický odpor voči blahosklonným prejavom predstieranej slušnosti a korektnosti, ktoré do takýchto prípadov vnášali práve ľudia ako ona. Nerobme si ilúzie, vravieval, v jeho očiach boli Whitovej klienti „arogantní kreténi“.⁶

Miliardárka, ktorá podstupovala výsluch pod prisahou, bola približne sedemdesiatročná žena, vyštudovaná lekárka, no praktickej medicíne sa nikdy nevenovala. Mala blond vlasy a okrúhlu tvár s vysokým čelom a široko posadenými očami. Správala sa nevrlo. Jej právni zástupcovia sa všemožne, no neúspešne usilovali výsluchu predísť a ona tam evidentne nechcela byť. Na jedného z prítomných právnikov pôsobila netrpezlivo a otrávene, ako niekto, kto nikdy nečaká v rade do lietadla.

„Ste Kathe Sacklerová?“ opýtal sa Paul Hanly.

„Áno,“ odvetila.

Kathe patrila do rodiny Sacklerovcov, prominentnej newyorskej dynastie filantropov. Pred niekoľkými rokmi ich časopis *Forbes* zaradil medzi dvadsať najbohatších rodín v Spojených štátoch amerických s odhadovanou hodnotou majetku približne 14 miliárd dolárov, čím „predbehli tradičné legendárne rodiny ako Buschovci, Mellonovci a Rockefellerovci“.⁷ Ich priezvisko sa skvelo na múzeách a galériách, univerzitách a fakultách medicíny po celom svete. Zo zasadačky by sa Kathe mohla vybrať zhruba dvadsať ulíc smerom do centra, kde sídlil Sacklerov biomedicínsky ústav Lekárskej fakulty Newyorskej univerzity, alebo prejsť desať ulíc na sever do Sacklerovho centra pre biomedicínu a výskum výživy na Rockefellerovej univerzite, ešte o niečo ďalej by narazila na Sacklerovo centrum umeleckého vzdelávania v Guggenheimovom múzeu a na Piatej avenue na Sacklerovo kridlo Metropolitného múzea umenia.

Za uplynulých šesť desaťročí sa rodina Kathe Sacklerovej podpísala na New Yorku tak, ako na ňom kedysi zanechali stopu Vanderbiltovci či Carnegieovci. Sacklerovci však už boli oveľa bohatší než rodiny, ktorých majetok mal korene v „pozlátenom veku“ Ameriky. Ich darcovské aktivity siahali ďaleko za hranice New Yorku do

Sacklerovho múzea na Harvardovej univerzite, Sacklerovho ústavu biomedicínskych vied na Tuftsovej univerzite, Sacklerovej knižnice v britskom Oxforde a Sacklerovho krídla v Louvri, Sacklerovej lekárskej fakulty v Tel Avive a Sacklerovho múzea umenia a archeológie v Pekingu. Kathe povedala Hanlymu: „Vychovali ma rodičia, ktorí sa aktívne venovali benefičnej činnosti a prostredníctvom početných nadácií prispievali na riešenie sociálnych otázok.“

Sacklerovci rozdali stovky miliónov dolárov a po celé desaťročia sa ich meno spájalo s filantropiou. Riaditeľ jedného múzea ich prirovnal k Mediciovcom, šľachtickému rodu z Florencie 15. storočia, ktorý štedrou podporou umenia dopomohol k nástupu renesancie.⁸ Zatiaľ čo Mediciovci zbohatli v bankovníctve, pôvod sacklerovského imania bol dlho veľkou neznámou. Členovia rodiny prepožičiavali meno umeleckým a vzdelávacím inštitúciám s priam manickou vášňou – bolo vytesané do mramoru, vyryté na mosadzných plaketách, dokonca vkomponované do farebných vitráží. Pod sacklerovskou hlavičkou sa udeľovali profesúry, štipendiá, ocenenia a organizovali prednáškové cykly. Nezainteresovaný pozorovateľ si však len ťažko spojil toto priezvisko s nejakým druhom podnikania, z ktorého by plynulo až také bohatstvo.⁹ Sacklerovci sa často ukazovali na verejnosti, na galavečeroch či na dobročinných večierkoch v boháčskej oblasti Hamptons, užívali si plavby po Karibiku alebo lyžovačky vo švajčiarskych Alpách a v ich spoločenských kruhoch sa zatiaľ premýšľalo, či skôr šepkalo o tom, ako asi prišli k peniazom. Zvláštne totiž bolo, že väčšinu bohatstva nenahonobili v ére lúpežných barónov, ale v posledných desaťročiach.

„Bakalárske štúdium ste absolvovali na Newyorskej univerzite v roku 1980,“ prehovoril Paul Hanly. „Je to tak?“

„Áno,“ odvetila Kathe Sacklerová.

„A diplom z Lekárskej fakulty Newyorskej univerzity ste získali v roku 1984?“

„Áno.“

Hanlyho ďalej zaujímalo, či je pravda, že po dvoch rokoch špecializácie v odbore chirurgia nastúpila do spoločnosti Purdue Frederick.

Spoločnosť Purdue Frederick bola výrobcom liekov, neskôr známa ako Purdue Pharma, so sídlom v štáte Connecticut a práve z nej pramenilo sacklerovské imanie. Galérie či výskumné centrá, ktorým rodina preukazovala svoju veľkorysosť, podpisovali detailné zmluvy o „prepožičaní a používaní mena“, podľa ktorých sa rodinné priezvisko muselo výrazne vynímať. Tento rodinný podnik po Sacklerovcoch pomenovaný nebol, a ani keby ste si do detailov prelúskali jeho webovú stránku, nenašli by ste o nich nijakú zmienku. Purdue bola však súkromná spoločnosť vo výlučnom vlastníctve Kathe Sacklerovej a jej rodinných príslušníkov. V roku 1996 uviedla na trh prelomový liek, silné opioidné analgetikum s názvom OxyContin, ktorý spôsobil revolúciu v liečbe chronickej bolesti. Stal sa najväčším trhákom v histórii farmaceutického priemyslu a tržby z neho sa vyštverali na približne 35 miliárd dolárov.¹⁰

Viedol však aj k vzniku závislosti a k zneužívaniu. V čase výsluchu Kathe Sacklerovej v Spojených štátoch amerických naplno zúrila opioidová epidémia a ľudia naprieč celou krajinou sa zmietali v závislosti. Mnohí z tých, ktorí začali nadmerne užívať a zneužívať OxyContin, postupne siahali po pouličných drogách ako heroín či fentanyl. Išlo o závažné počty.¹¹ Podľa Centra pre prevenciu a kontrolu chorôb za štvrtstoročie od uvedenia OxyContinu na trh zomrelo v Amerike na predávkovanie opioidmi okolo 450 000 ľudí. Takéto predávkovania sú dnes v krajine zároveň najčastejšou príčinou náhodných úmrtí, presahujú počet úmrtí pri autonehodách a dokonca aj výsostne americkú špecialitu – úmrtia spôsobené strelným poranením. V dôsledku predávkovania opioidmi už prišlo o život viac Američanov než vo všetkých vojnových konfliktoch, do ktorých sa krajina zapojila od druhej svetovej vojny.

Mary Jo Whitová občas poznamenala, že na práve má najradšej to, že človeka núti „všetko rozmeniť na drobné a prepracovať sa až k samotnej podstate veci“.¹² Opioidová epidémia predstavovala

nesmierne zložitú krízu v oblasti verejného zdravia. Paul Hanly sa počas výsluchu Kathe Sacklerovej usiloval rozmeniť na drobné túto nesmiernu ľudskú tragédiu a dopracovať sa k jej koreňom. Pred príchodom OxyContinu Amerika opioidovú krízu nezažívala. S OxyContinom sa v nej ocitla. Sacklerovci a ich spoločnosť čelili viac ako dvetisícpäťsto žalobám, ktoré iniciovali mestá, štáty, okresy, kmene pôvodného amerického obyvateľstva, nemocnice, školské správy a mnohí ďalší. Navyše sa ocitli v početných občianskoprávných sporoch, v ktorých sa štátni zástupcovia i súkromní advokáti usilovali dosiahnuť, aby farmaceutické firmy prebrali zodpovednosť za propagáciu týchto silných liekov a za zavádzanie verejnosti ohľadom ich návykových vlastností. Niečo podobné sa udialo už v minulosti, keď tabakoví giganti čelili obvineniu z toho, že vedome bagatelizujú zdravotné riziká spojené s fajčením cigariet. Ich vysokí manažéri sa museli dostaviť pred americký kongres a tabakový priemysel napokon v roku 1998 súhlasil s historickým urovnaním vo výške 206 miliárd dolárov.¹³

Whitová mala za úlohu zabrániť, aby sa do obdobnej situácie dostali Sacklerovci a firma Purdue. Generálna prokurátorka štátu New York v žalobe proti spoločnosti Purdue Pharma uviedla ako hlavné žalované strany aj Kathe a ďalších sedem Sacklerovcov. V podaní sa uvádzalo, že OxyContin je „pôvodcom opioidovej epidémie“.¹⁴ Uvedený liek proti bolesti znamenal prelom v spôsobe, akým americkí lekári predpisovali analgetiká, a to s ničivými dôsledkami. Na Sacklerovcov podala žalobu aj generálna prokurátorka štátu Massachusetts s vyjadrením, že „jedna jediná rodina urobila rozhodnutia, ktoré z veľkej časti spôsobili opioidovú epidémiu“.¹⁵

Mary Jo Whitová to videla inak. Tvrdila, že žalujúce strany prekrúcajú fakty a zo Sacklerovcov chcú urobiť obetných baránkov. Čím sa previnili? Iba predávali liek, ktorý bol plne v súlade so zákonom a riadne schválený federálnym Úradom pre kontrolu potravín a liečiv. Celé toto divadlo bolo podľa nej len „špekulatívnym hľadaním vinníka na súdnej pôde“: „Opioidovú epidémiu nezapríčinili ani moji klienti, ani spoločnosť Purdue.“¹⁶

V daný deň však počas výpovede svojej mandantky mlčala. Len sa predstavila („Mary Jo Whitová, Debevoise & Plimpton, za Dr. Sacklerovú“), usadila sa a počúvala, skákanie do reči Paulovi Hanlymu s námietkami prenechala kolegom. Neprišla robiť hluk, ale slúžila ako zbraň v puzdre, mlčanlivá, no viditeľná, vždy Kathe po ruke. So svojím tímom klientku dobre pripravila – keď sa klient ocitne v horúcom kresle, ide právo, ktoré preniká „k samotnej podstate veci“, bokom a hlavným cieľom je podstatu obísť.

„Dr. Sacklerová, je spoločnosť Purdue nejakým spôsobom zodpovedná za opioidovú krízu?“ opýtal sa Hanly.

„Námietka!“ zaprotestoval jeden z právnikov. „Námietka!“ pridal sa ďalší.

„Nemyslím si, že Purdue za ňu nesie právnu zodpovednosť,“ odpovedala Kathe.

„Na to som sa nepýtal,“ poznamenal Hanly. Chcel vedieť, „či správanie spoločnosti Purdue spôsobilo opioidovú epidémiu“.

„Námietka!“

„Myslím si, že ide o veľmi komplexný súbor faktorov, súhru rôznych okolností, spoločenských otázok, o problémy v zdravotníctve a nedostatky v právnej regulácii v jednotlivých štátoch po celej krajine,“ odpovedala. „Podľa mňa je to skutočne veľmi zložitá záležitosť.“

Potom však Kathe Sacklerová spravila niečo prekvapujúce. Vzhľadom na temné dedičstvo OxyContinu by sa dalo predpokladať, že sa bude od lieku dištancovať, ale keď ju Hanly vypočúval, odmietala prijať už základnú premisu vyšetrovania. Trvala na tom, že Sacklerovci sa nemajú za čo hanbiť ani ospravedlňovať, pretože na OxyContine nie je nič zlé. „Je to veľmi dobrý liek, veľmi účinný a bezpečný,“ vyhlásila. Od čelného predstaviteľa spoločnosti, ktorého vypočúvajú v multimiliardovom súdnom spore, sa prirodzene očakáva určitá miera defenzívy. Ale tu išlo o niečo iné. Svoju úlohu zohrala hrdosť. Kathe objasnila, že so „záslužnou myšlienkou“ OxyContinu prišla práve ona. Jej žalobcovia tvrdili, že OxyContin bol pôvodcom jedného z najsmrteľnejších prípadov ohrozenia verejného zdravia v moderných dejinách, a Kathe Sacklerová sa hrdó prezentovala ako jeho pôvodkyňa.

„Uznávate, že státisíce Američanov sa stali závislými od Oxy-Continu?“ spýtal sa Hanly.

„Námietka!“ zamrmlala dvojica právnikov. Kathe zaváhala.

„Jednoduchá otázka,“ povedal Hanly. „Áno alebo nie.“

„Neviem na to odpovedať,“ zareagovala.

Hanly sa počas výsluchu zaujímal aj o konkrétnu budovu na Východnej šesťdesiatej druhej ulici, len kúsok od konferenčnej miestnosti. „V skutočnosti ide o dve budovy,“ poopravila ho Kathe. Zvonku vyzerajú ako dve samostatné adresy, ale vo vnútri „sú prepojené a fungujú ako jeden celok“. Boli to elegantné mestské domy s vápencovými fasádami v prepychovej štvrti pozdĺž Central Parku, tie typické nadčasové newyorské stavby, ktoré vyvolávajú závisť i nostalgiu za starými časmi. „Tam sú...“ Kathe sa zarazila, „... teda boli... pôvodne kancelárie môjho otca a strýka.“

Na začiatku všetkého totiž stáli traja bratia Arthur, Mortimer a Raymond. Mortimer bol Kathin otec. Všetci traja boli lekári a odjakživa „veľmi podnikaví“, pokračovala Kathe. Ich životné príbehy a sága dynastie, ktorú vybudovali, sú zároveň dejinami storočia amerického kapitalizmu. Traja súrodenci kúpili spoločnosť Purdue Frederick v päťdesiatych rokoch 20. storočia. „Pôvodne to bola oveľa menšia spoločnosť,“ dodala Kathe. „Bol to malý rodinný podnik.“

Kniha prvá: Patriarcha

Dobré meno

Arthur Sackler sa narodil v Brooklyne v lete roku 1913¹, v čase príváľu prisťahovalcov zo starého sveta, keď tam dennodenne pribúdali nové tváre, ulice naplňali neznáme melódie nových jazykov, z večera do rána vyrastali nové budovy, aby nováčikovia mali kde bývať a pracovať, a všade vládla euforická spolupatričnosť nového života. Arthur bol prvorodené dieťa prisťahovalcov a mal rovnaké sny a ambície ako celá nová generácia Američanov; rozumel aj ich odhodlaniu a túžbam, intenzívne ich vnímal prakticky už od kolísky. Pomenovali ho Abraham, on však toto starosvetké meno zavrhol v prospech americkejšieho Arthura.² Zachovala sa fotografia z roku 1915 alebo 1916, na ktorej batôľa Arthur sedí na trávniku a za ním ako leвица leží matka Sophie.³ Bola to dôstojná tmavooká tmavovláska. Arthur hľadí do objektívu ako malý cherubín v krátkych nohavičiach, s odstávajúcimi ušami a vážnym tajomným pohľadom, akoby už presne vedel, o čom je život.

Sophie Greenbergová len pár rokov predtým emigrovala z Poľska, do Brooklynu dorazila ešte ako tínedžerka v roku 1906⁴ a zoznámila sa s uhladeným Isaacom Sacklerom, ktorý bol od nej o dvadsať rokov starší. Aj on bol prisťahovalec – do New Yorku pricestoval loďou v roku 1904 s rodičmi a súrodencami z Haliče vo vtedajšom Rakúsko-Uhorsku.⁵ Bol to hrdý potomok rabínskej rodiny, ktorá do strednej Európy utiekla v období španielskej inkvizície, a s mladunkou nevestou si začal budovať nový život v New Yorku.⁶ S bratom začali podnikáť a na ulici Montrose Avenue 83 vo Williamsburgu si otvorili malé potraviny s názvom Sackler Bros, „bratia Sacklerovci“.⁷

Rodina žila v byte v tej iste budove. Tri roky po Arthurovi sa Isaacovi a Sophie narodil druhý syn Mortimer a o štyri roky tretí, Raymond. Arthur bratov miloval a vždy ich vehementne ochraňoval. Ako malí chlapci nejaký čas spávali v jednej posteli.⁸

Isaacovým potravinám sa darilo a rodina sa čoskoro presťahovala do miestnej časti Flatbush.⁹ V porovnaní s okrajovými imigrantskými časťami Brooklynu ako Brownsville a Canarsie tu pulzoval rušný život a Flatbush, srdce celej štvrte, obývala stredná či presnejšie vyššia stredná vrstva.¹⁰ Už vtedy v New Yorku na adrese záležalo a táto zmena v Isaacovom živote znamenala, že sa v novom svete úspešne presadil a dosiahol určitý stupeň stability. Flatbushské ulice lemovali stromy a priestranné byty na úrovni, nebýval tam len tak hoci-ko. Podľa jedného Arthurovho súčasníka brooklynský Židia v tom období považovali tých vo Flatbushi „prakticky za pohanov“.¹¹ Zisk z potravín Isaac investoval do nehnuteľností, kúpil nájomné domy a prenajímal byty.¹² Budúcnosť svojich detí však so Sophiou videli ďaleko za hranicami Flatbushu i Brooklynu. Boli prezieraví a verili, že bratia Sacklerovci zanechajú vo svete výraznú stopu.

Ak to neskôr vyzeralo, že Arthur toho zažil oveľa viac, než sa zmesť do jedného bežného života, bolo to iste aj tým, že začal skutočne skoro. Už ako malý chlapec pracoval s otcom v obchode.¹³ Od útleho detstva sa uňho prejavovali povahové črty, ktoré formovali jeho životnú dráhu a poháňali ho vpred – výnimočné oduševnenie, všestranné nadanie a nekonečná ctížiadosť. Sophie bola inteligentná, ale nemala vzdelanie. V sedemnástich začala pracovať v odevnom závode a nikdy sa poriadne nenaučila po anglicky.¹⁴ Doma s Isaacom rozprávali jidiš, ale chlapcov podporovali v asimilácii. Dodržiavali pravidlá kóšer kuchyne, no synagógu navštevovali len zriedka.¹⁵ Žili s nimi aj Sophiini rodičia a podobne ako v každej prístahovaleckej enkláve sa v rodine všetky sny a túžby staršej generácie prenášali na deti narodené na americkej pôde. Ťarchu očakávaní pociťoval predovšetkým Arthur

ako prvorodený Američan, priekopník, do ktorého sa vkladali všetky nádeje.¹⁶

Za prostriedok na dosiahnutie týchto snov považovali vzdelanie. Na jeseň roku 1925 sa Artie (tak si hovoril) ocitol na strednej škole Erasmus Hall na Flatbush Avenue. Na stredoškolačka bol ešte primladý, mal čerstvých dvanásť rokov, ale dostal sa do špeciálneho intenzívneho programu pre nadaných študentov.¹⁷ Artieho len tak niečo nezaskočilo, ale Erasmus Hall bola vskutku ohromujúca ustanovizeň.¹⁸ Školu postavili Holanďania v 18. storočí a pôvodne to bola drevená dvojposchodová stavba. Na začiatku 20. storočia sa rozšírila a okolo starej školskej budovy vyrástlo nádvorie v štýle Ox-fordskej univerzity s neogotickými kaštieľmi obrastenými brečtanom a s ozdobnými chrličmi. Dostavba sa realizovala s cieľom zvládnuť prívál detí brooklynských prisťahovalcov. Pedagógovia i študenti sa videli ako predvoj amerického experimentu. Spoločenskú mobilitu a asimiláciu tu brali veľmi vážne a z Erasmus Hall sa stala prvotriedna inštitúcia verejného vzdelávania. Boli tam prírodovedné laboratóriá, vyučovala sa latinčina a gréčtina a niektorí učitelia mali doktoráty.¹⁹

Navyššie to bola aj neuveriteľne obrovská škola. Navštevovalo ju približne osemtisíc študentov a patrila medzi najväčšie stredné školy v krajine.²⁰ Študenti boli poväčšine presne ako Arthur Sackler – ambiciózni potomkovia nedávnych prisťahovalcov, deti obdobia búrlivých dvadsiatych rokov so žiarivými očami a napomádanými vlasmi. Po chodbách sa premávali chlapci v oblekoch s červenými kravatami a dievčatá s červenými mašľami vo vlasoch.²¹ Ako poznamenal Arthurov spolužiak, keď sa počas obedovej prestávky zhromaždili pod obrovskou vchodovou klenbou, vyzeralo to ako na „hollywoodskej koktail párty“.²²

Arthur to tam zbožňoval.²³ Na hodinách dejepisu si ihneď obľúbil postavy otcov zakladateľov a stotožňoval sa predovšetkým s Thomasom Jeffersonom – aj on mal sklon k eklektizmu. Zaujímal ho umenie, veda, literatúra, dejiny, šport, obchodovanie, chcel jednoducho robiť všetko a na Erasmus Hall kládli veľký dôraz na doplnkové voľiteľné predmety. Fungovalo tam hádam sto rôznych krúžkov s tým

najrozmanitejším zameraním. V zimné podvečery, keď už bolo po vyučovaní a vonku tma, sa v celej škole rozsvietili lampy, okná ožiarovali nádvorie a na chodbách bolo počuť útržky zo stretnutia toho či onoho klubu: „Pán predseda! Faktická pripomienka!“²⁴

Keď Arthur neskôr spomínal na stredoškolské časy, hovorieval o „veľkom sne“.²⁵ Erasmus Hall bola chrámom americkej meritokracie a študenti verili, že to, čo človek od života získa, v podstate závisí len od toho, čo je pre to ochotný urobiť. Sophie ho neustále v štúdiu popchýnala: „Položil si dnes nejakú dobrú otázku?“²⁶ Arthur sa poriadne vytiahol a zmohutnel, mal hranatú tvár, blond vlasy a modré krátkozraké oči. Bol náramne energický a vytrvalý, a aj to veru potreboval. Popri štúdiu pracoval v redakcii študentských novín a v školskom vydavateľstve začal predávať inzertný priestor vo vydávaných publikáciách.²⁷ Prišiel s návrhom, aby mu namiesto bežného platu vyplácali províziu z každej dohodnutej reklamy, vedenie súhlasilo a zanedlho už Arthur zarábal.

Toto rané obdobie výrazne ovplyvnilo jeho ďalší život: Arthur Sackler mal rád výzvy, často išiel až do extrémov a neustále vymýšľal nové spôsoby, ako svojou nekonečnou energiou a pevnou vôľou dosiahnuť čo najviac.²⁸ Neuspokojil sa s jednou prácou. Založil si firmu, ktorá zabezpečovala fotografie do školskej ročenky. Keď sa mu podarilo predat' reklamný priestor sieti obchodných akadémií Drake Business Schools, ponúkol sa jej – on, stredoškolák – za vedúceho reklamného oddelenia.²⁹ Prijali ho.

Prekypoval entuziazmom, nepretržite chrlil nové nápady a zlepšovacie návrhy. Na Erasmus Hall začali ôsmim tisícom študentov vystavovať „študijné knižky“, rôznorodé potvrdenia o štúdiu a certifikáty.³⁰ Prečo by na ich zadnej strane nemohla byť nejaká reklama? Čo keby si spoločnosť Drake Business Schools zaplatila za reklamný nápis na perách, ktoré študenti Erasmus Hall dostanú zdarma?³¹ V pätnástich už Arthurovi jeho rozmanité aktivity vynášali dosť peňazí, aby finančne podporoval rodinu.³² Nové pracovné činnosti mu pribúdali rýchlejšie, než bol schopný zvládať, čiže postupne ich začal delegovať na brata Mortyho.³³ Pri Rayovi sa spočiatku zdráhal a mal

pocit, že ako najmladší by ešte nemal pracovať, vraj „nech si chlapča užíva“.³⁴ Napokon sa do práce pustil aj Ray. Arthur bratom zadal predaj inzercie pre erasmovský študentský časopis *The Dutchman*, „Holandan“. Presvedčili tabakovú spoločnosť Chesterfield na reklamu pre študentov. Bola z toho pekná provízia.³⁵

Erasmus Hall bola síce progresívna škola, no udržiavala si aj živý vzťah k minulosti. Niektorí z otcov zakladateľov, ktorých Arthur Sackler tak obdivoval, medzi nimi Alexander Hamilton, Aaron Burr a John Jay, boli priaznivcami jeho školy a finančne ju podporovali.³⁶ Pomenovaná bola po holandskom mysliteľovi z pätnásteho storočia Desideriovi Erasmovi, známom aj ako Erasmus Rotterdamský, a na vitráži v knižnici boli zobrazené výjavy z jeho života.³⁷ Rôznofarebné okno dokončili len pár rokov pred Arthurovým nástupom do školy a venované bolo „géniovi, ktorého meno nesieme už stodvadsaťštyri rokov“. Arthurovi a jeho spolužiakom dennodenne vštepovali, že jedného dňa sa aj oni zaradia do dlhého zoznamu významných Američanov, do tej plynulej línie siahajúcej až k počiatkom národa. Že vôbec nezáleží na tom, či žijú v preľudnených mestských štvrtiach, chodia v obnosenom saku alebo či ich rodičia hovoria iným jazykom. Amerika im ponúka všetky možnosti a za jeden život sa dajú dosiahnuť ohromné veci. V Erasmus Hall na každom kroku narážali na stopy významných predchodcov, obklopovali ich obrazy, mená a historické odkazy vytesané do kameňa.

V strede nádvorja stála polorozpadnutá pôvodná školská budova ako spomienka na časy, keď túto časť Brooklynu ešte pokrývali polia. Keď sa v zime zdvihol vietor, staré trámy sa rozvzrgali a Arthurovi spolužiaci žartovali, že to Vergíliov duch narieka nad zvukom svojich nádherných latinských veršov prednášaných s brooklynským prízvukom.³⁸

Vtedajšia Arthurova hyperaktivita mohla čiastočne prameniť aj zo strachu. Keď študoval na Erasmus Hall, otcovi sa prestávalo dariť.³⁹

Nevyšlo mu zopár realitných investícií a Sacklerovci sa museli presťahovať na lacnejšiu adresu. Isaac kúpil predajňu obuvi na ulici Grand Street, no ani tá nevynášala a musel ju zavrieť. Pre investície do nehnuteľností svojho času predal obchod s potravinami, a aby bol schopný hradiť účty, musel sa zrazu za mizerný plat postaviť za pult v cudzích potravinách.

Arthur si z toho obdobia pamätal, že hoci im často bývala zima, nikdy nehladovali. Na škole mali kariérne poradenské centrum, ktoré pomáhalo študentom pri hľadaní práce, a Arthur si začal priberať ďalšie brigády, aby pomohol užiť rodinu. Roznášal noviny aj kvety.⁴⁰ Nemal čas na dievčatá ani na letné tábory či večierky. Pracoval. Neskôr sa často hrdil tým, že prvé prázdniny si doprial až ako dvadsaťpäťročný.⁴¹

Napriek všetkému Arthur zabľúdil aj do iného sveta a nahliadol do života, ktorý bol na dosah hneď za hranicami Brooklynu. Sem-tam zmiernil šíalené pracovné tempo, vybehol po kamenných schodoch Brooklynského múzea a pomedzi iónske stĺpy v rozľahlých sieňach obdivoval vystavené umelecké diela.⁴² Inokedy sa zas ako kuriér ocitol na Manhattane až úplne hore pri honosných palácoch na Park Avenue. Vo vianočnom období tam doručoval obrovské kytice a cestou po širokých bulvároch nakúkal do vysvietených apartmánových okien, kde blikotala vianočná výzdoba. Zbožňoval ten vzrušujúci pocit, keď z treskúcej zimy vstúpil do obrovskej budovy a zalialo ho zamatové teplo luxusnej vstupnej haly.⁴³

Nástupom veľkej hospodárskej krízy v roku 1929 sa situácia Isaaca Sacklera ďalej zhoršovala.⁴⁴ Všetky peniaze mu uviazli v nájomných budovách, ktoré zrazu stratili hodnotu, a prišiel aj o to málo, čo ešte mal. Flatbushské ulice boli plné bezprizorných mužov a žien, ktorí sa prepadli pod hranicu chudoby. Kariérni poradcovia na Erasmus Hall už neprijímali žiadosti o zamestnanie len od študentov, ale aj od ich rodičov.⁴⁵ Jedného dňa Isaac zvolal svojich troch synov a so vzdorovitým zábleskom tradičnej rodinnej hrdosti im oznámil, že nemieni vyhlásiť osobný bankrot. Svedomito zhromaždil skromné financie a bude schopný aspoň hradiť účty, ale nič nazvyš neostane.

Isaacovi so Sophiou veľmi záležalo na tom, aby synovia pokračovali v štúdiu – aby šli na vysokú školu, stúpali po spoločenskom rebríčku a robili všetko, čo sa na ambiciózných mladých Američanov patrí. Akurát Isaac už na to nemal peniaze. Ak chcú sacklerovskí chlapci získať vzdelanie, budú si naň musieť zarobiť.

Pre Isaaca to iste bolo veľmi ťažké, ale zdôrazňoval, že jeho deti predsa len neobídu naprázdno. Naopak, zanecháva im čosi oveľa hodnotnejšie než peniaze. Arthurovi, Mortimerovi a Raymondovi povedal: „Dávam vám to najcennejšie, čo otec deťom môže dať: dobré meno.“⁴⁶

Keď boli chlapci malí, Sophie Sacklerová bozkom na čelo zisťovala, či nie sú chorí a nemajú zvýšenú teplotu.⁴⁷ Mala dynamickejšiu a rozhodnejšiu povahu než jej manžel a od útleho veku synov veľmi jasnú predstavu o tom, čo z nich chce mať: stanú sa lekármi.⁴⁸

„Už ako štvorročný som vedel, že budem lekár,“ vravel neskôr Arthur. „Rodičia mi tú predstavu priam vsugerovali.“⁴⁹ V Sophiných a Isaacových očiach bola medicína vznešenou profesiou.⁵⁰ V 19. storočí lekárov často považovali za šarlatánov a mastičkárov, Arthur a jeho bratia sa však narodili v takzvaných zlatých časoch americkej medicíny. Začiatkom 20. storočia vďaka vedeckým objavom o pôvode rôznych chorôb a vhodných spôsobov ich liečby výrazne vzrastala nielen účinnosť medicíny, ale aj dôvera v lekársku profesiu.⁵¹ Rodiny židovských prisťahovalcov teda často chceli, aby ich deti študovali práve medicínu. Lekári získali povest' morálne bezúhonných ľudí, ich povolanie slúžilo verejnému blahu a nieslo so sebou prísľub spoločenskej prestíže a finančnej stability.

V roku, keď nastal krach na Newyorskej burze cenných papierov, Arthur zmaturoval a zapísal sa do prípravného ročníka na štúdium medicíny na Newyorskej univerzite NYU.⁵² Veľmi sa mu tam páčilo. Nemal peniaze, učil sa zo starých či požičaných kníh, ktoré sa často rozpadali, no zviazal ich gumičkami a usilovne študoval.⁵³ Podrobne

sa zaujímal o životy starovekých mysliteľov na poli medicíny ako Alkmaióna z Krotónu, ktorý označil mozog za ústredný orgán duševnej činnosti, či otca medicíny Hippokrata, ktorý v známom výroku „v prvom rade neškodí“ zvečnil podstatu osobnej a profesijnej integrity lekára.

Prípravný kurz mu dával riadne zabrať, ale stále sa venoval aj svojim iným aktivitám a pracoval v redakcii vysokoškolských novín, humoristického časopisu aj školskej ročenky. Po večeroch navštevoval výtvarný kurz na vysokej škole Cooper Union a vyskúšal si figuratívnu kresbu i sochárstvo.⁵⁴ Približne z tohto obdobia pochádza aj Arthurov editoriál o tom, že eklektický prístup k voľnočasovým aktivitám „študenta vyzbrojí postojom k životu a jeho výzvam, vďaka ktorému v mnohých smeroch zefektívni a aktívne využije znalosti a zručnosti nadobudnuté vďaka formálnemu vzdelaniu“.⁵⁵ Počas obednej prestávky obsluhoval v študentskej kaviarni a medzi vyučovacími hodinami pracoval v miestnych cukrovinkách.⁵⁶

Arthur posielal peniaze Sophie a Isaacovi do Brooklynu a neustále školil bratov, aby neprišli o práce, ktoré im zanechal. Morty s Rayom boli odjakživa jeho „bračekovia“.⁵⁷ Či to už bolo hospodárskou krízou, pre ktorú sa musel Arthur starať o rodičov, špeciálnym postavením najstaršieho syna, alebo jednoducho jeho dominantnou povahou, vo vzťahu k Mortimerovi a Raymondovi pôsobil skôr ako rodič než brat.

Kampus Newyorskej univerzity bol v tom čase v hornej časti mesta v Bronxe. Arthur sa však do náruče veľkomesta vydal s nadšením. Chodieval do múzeí, kde sa jeho kroky ozývali po mramorových sálach pomenovaných po slávnych priemyselníkoch. Dievčatá brával do divadla, a keďže si nemohol dovoliť lístky na sedenie, predstavenia sledovali postojácky. Jeho obľúbenou nízkorozpočtovou romantikou však bola plavba pozdĺž dolného Manhattanu – na pravidelnej bezplatnej linke na Staten Island.⁵⁸

V roku 1933 úspešne absolvoval prípravku a medzičasom (počas rekordne vysokej nezamestnanosti) sa mu podarilo zarobiť dosť peňazí, aby rodičom kúpil nový obchod aj s obytnými priestormi v zadnej

časti.⁵⁹ Prijali ho na lekársku fakultu Newyorskej univerzity a hneď po zápise sa pustil do seminárov a do práce v redakcii univerzitného časopisu.⁶⁰ Z tohto obdobia sa zachovala fotografia Arthura v elegantnom obleku, s vyrovnaným a sebavedomým výrazom v tvári a perom v ruke. Fotografia je zjavne štylizovaná, no aj tak to vyzerá, že ho práve vyrušili z myšlienok.⁶¹ Medicína ho fascinovala, nadchýnal sa jej záhadami a možnosťami, prostredníctvom ktorých usilovnému bádateľovi „odhaľuje svoje tajomstvá“.⁶² „Lekár môže všetko,“ poznamenal. V medicíne sa „miesia technológie s ľudskou skúsenosťou“.⁶³

Uvedomoval si, že s medicínskym povoláním sa viaže hlboká zodpovednosť a otázka správneho a nesprávneho rozhodnutia môže byť zároveň otázkou života a smrti. Keď vo vyššom ročníku praxoval na chirurgickom oddelení, primárom bol vážený starší chirurg, na ktorom sa už intenzívne podpisoval vek, a Arthur mal pocit, že sa uňho prejavujú známky senility. Nedodržiaval základné hygienické predpisy, a hoci mal už vydrhnuté ruky pred operáciou, pokojne si nimi zaväzoval šnúrky na topánkach. Znepokojujúcejšie však bolo, že strácal zručnosť so skalpelom a postupne mu pacienti zomierali pod rukami. Stávalo sa to čoraz častejšie, až ho personál interne začal prezývať „anjel smrti“.

Raz v utorok Arthur primára sprevádzal na vizite a pristavili sa pri lôžku mladej tridsiatničky s prederaveným peptickým vredom. Arthur pacientku vyšetril a zistil, že vred je ohraničený v zahnanom ložisku a žena nie je v bezprostrednom ohrození života. Primár však skonštatoval: „Vo štvrtok to zoperujem.“

Arthura znepokojovalo, že by žena mala riskovať život pri nepotrebnom zákroku. Oslovil ju a vysvetľoval jej, že je úplne v poriadku, a naliehal, aby z nemocnice odišla, potrebujú ju predsa deti aj manžel. Skutočný dôvod svojich obáv jej neprezradil, pretože by to znamenalo hrubé porušenie protokolu. Žena sa zdráhala odísť, a tak Arthur apeloval na jej manžela, no ani jeho nepresvedčil. Laici majú prirodzený sklon dôverovať skúsenostiam a odbornému stanovisku lekárov a odovzdať im do rúk svoj život či život svojich blízkych. „Bude ju operovať sám pán profesor,“ reagoval manžel.

Anjel smrti v stanovený deň ženu operoval. Zarezal do abscesu a ona zomrela. Dal Arthur prednosť vlastným ambíciám pred závažnosťou situácie? Keby nebol dbal na hierarchiu a priamo konfrontoval primára, možno by bol tej žene zachránil život. Nikdy si neodpustil, že tej operácii nezabránil, no aj napriek tomu neskôr zhodnotil, že „v medicíne vládne hierarchia a asi to tak aj má byť“.⁶⁴

Okrem bremena zodpovednosti Arthura v súvislosti s lekárskou profesiou dlhodobo trápili aj ďalšie otázky. Bude mu lekárska prax v živote stačiť a uspokojovať ho? Povolanie lekára sa síce spájalo s finančnou stabilitou, ale v Brooklyne počas krízy predávali na ulici jablká aj lekári.⁶⁵ Odhliadnuc od materiálnych statkov tu bola aj otázka duševnej a intelektuálnej stimulácie. Arthur sa síce nikdy nechcel stať umelcom, to by bola príliš nepraktická činnosť, ale mal aj obchodného ducha a živý záujem o biznis, a tie neovplyvnila nijaká prísaha, ktorou sa zaviazal medicíne. Navyše počas štúdia v rámci početných zárobkových činností natrafil na zaujímavú brigádu ako autor propagačných textov pre nemeckú farmaceutickú spoločnosť Schering a uvedomil si, že spomedzi všetkých svojich talentov vyniká predovšetkým v predaji.

Ústav pre duševne chorých

Keď Marietta Lutze v roku 1945 pricestovala z Nemecka do New Yorku, mala pocit, že sa osud proti nej spriahol. Jemne povedané, nemeckí občania vtedy v Spojených štátoch amerických neboli práve vítaní. Pár mesiacov predtým Rusi vpochodovali do Berlína a Hitler sa zastrelil v bunkri. Vysoká, štíhla Marietta s kučeravými blond vlasmi, žiarivými veselými očami a aristokratickým pôvodom mala dvadsaťšesť rokov. Počas vojny vyštudovala v Nemecku medicínu, no po príchode do Ameriky zistila, že na získanie licencie na výkon praxe v New Yorku musí absolvovať dve odborné stáže. Našla si miesto v nemocnici vo Far Rockaway v Queense, ale bolo to ťažké prechodné obdobie. Ľudia na príselkyňu so silným nemeckým prízvukom hľadeli skepticky a ešte nedôverčivejšie pristupovali k žene lekárke. Keď nastúpila, nebrali ju vážne ani pacienti, ani personál na pohotovosti, ani kolegovia. Kam sa pohla, tam na ňu pokrikovali a vypískovali.¹

Napriek všetkému tvrdo pracovala. Bolo to vyčerpávajúce, ale aj motivujúce a zároveň si našla aj priateľov – dvoch mladých praktíkantov z Brooklynu, zhodou okolností bratov, Raymonda a Mortimera Sacklerovcov.² Starší Mortimer bol zhovorčivý a žoviálny, so sprisahaneckým úsmevom, kučeravými vlasmi a prenikavými tmavými očami. Mladší Raymond mal svetlejšie, už mierne rednúce vlasy, zelené oči, jemné črty a správal sa o niečo uhladenejšie.³

Podobne ako Marietta obaja bratia začali študovať medicínu v zahraničí. Po absolvovaní prípravného kurzu na Newyorskej univerzite sa uchádzali o štúdium na fakulte medicíny, no v tridsiatych rokoch

20. storočia mnohé americké univerzity stanovili kvóty na prijímanie židovských študentov. V polovici tridsiatych rokov bolo viac než šesťdesiat percent uchádzačov o štúdium medicíny na amerických školách židovského pôvodu a táto nerovnováha viedla k prísnym obmedzeniam.⁴ Na niektorých školách, napríklad na Yalovej univerzite, sa takéto žiadosti označovali písmenom H ako „hebrejské“.⁵ Mortimer sa na medicínu hlásil ako prvý, no vzhľadom na etnický pôvod sa prakticky ocitol na čiernej listine. V celých Spojených štátoch amerických nenašiel univerzitu, ktorá by ho prijala. V roku 1937 teda nastúpil na loď, najlacnejšou triedou v podpalubí odcestoval do Škótska a začal študovať na Andersonovej lekárskej fakulte Glasgowskej univerzity.⁶ Nasledujúci rok sa k nemu pridala aj Raymond.

Mnohí americkí Židia, ktorých neprijali na univerzitu v domovskej krajine, študovali medicínu v zahraničí. V prípade Sacklerovcov však bolo svojím spôsobom ironické, že len pár desaťročí po tom, ako rodina odišla z Európy za lepšími podmienkami, sa tam hneď prvá generácia musela vrátiť, aby získala rovnoprávny prístup k vzdelaniu. Ako sa Marietta dozvedela, pobyt v Škótsku Raymondovi a Mortimerovi hradil ich starší brat. Bývali v chladnom byte, pretože bol nedostatok uhlia, jedli zväčša len pečenú fazuľu, ale dobrosrdečných a duchaplných Škótov si veľmi obľúbili.⁷ Nezostali však dlho. Keď Nemecko v roku 1939 napadlo Poľsko, bratia museli štúdium v Škótsku prerušiť a napokon sa im podarilo dostať na Middlesexskú univerzitu vo Walthame v štáte Massachusetts.⁸ Tamojšia lekárska fakulta síce nemala najvyššiu akreditáciu, ale odmietala kvóty na židovských študentov. Neskôr sa stala súčasťou Brandeisovej univerzity.

Tak sa Morty s Rayom po vojne ocitli na praxi v nemocnici vo Far Rockaway. Oba boli inteligentní a ambiciózní a Marietta ich mala rada. Nemocničná prax dávala všetkým zabráť a jej veľmi imponovala ich pozitívna životná energia. Bratia mali rozdielne povahy: Morty bol temperamentný a prchký, sarkastický a priamy, Raymond vyrovnanejší a hlbavejší. Podľa spomienok ich spoločného známeho bol „Raymond ten, kto urovnával spory, Mortimer zas chodiaca rozbuška“.⁹ Výzorom sa však veľmi podobali a niekedy sa dokonca

striedali na pracovných zmenách v nemocnici a jeden predstieral, že je ten druhý.¹⁰

Raz si po mimoriadne náročnej šichte praktikanti zorganizovali párty v prázdnej nemocničnej izbe. Doniesli nápoje, povyzliekali si biele plášte a upravili sa na spoločenský večer. Marietta si obliekla čierne háčkované šaty, spod ktorých presvitala jej bledá pokožka. Medici popíjali a konverzovali a po chvíli sa začalo aj spievať. Marietta bola zvyčajne skôr plachá, ale spievala rada. Nazbierala teda odvalu, postavila sa pred hýriacich kolegov a spustila pieseň, ktorú zvykla spievať ešte v Berlíne. Bol to francúzsky šansón *Parlez-moi d'amour*, „Rozprávaj mi o láske“. Ani sa nenazdala a už clivo nôtila hlbokým zvodným hlasom kabaretnej speváčky.¹¹

Medzi ľuďmi si všimla neznámeho muža. Pokojne sedel a uprene na ňu hľadel. Mal popolavé vlasy a okuliare bez rámov mu dodávali takmer profesorský vzhľad. A pozeral sa priamo na ňu. Keď dospievala, predral sa k nej s tým, že sa mu jej vystúpenie veľmi páčilo. Mal jasné modré oči, príjemný hlas a pôsobil sebaisto. Povedal jej, že je lekár, volá sa Arthur Sackler a je Mortyho a Rayov starší brat.¹² Všetci traja sú teda lekári, čo Arthur rád žartovne komentoval slovami: „Rodičia trafili jackpot.“¹³

Nasledujúci deň Arthur Mariette zavolať a chcel sa s ňou stretnúť, no ona pozvanie neprijala.¹⁴ Práca v nemocnici ju naplno zamestnávala, na rande nemala čas.

Najbližší rok vôbec neboli v kontakte a ona sa plne venovala práci. Keď sa jej prvá prax blížila ku koncu, začala si hľadať druhú. Zaujímal ju štátna psychiatrická klinika Creedmoor v Queense, a keď sa Raya Sacklera opýtala, či tam náhodou niekoho nepozná, odvetil, že tam zhodou okolností pracuje jeho brat, s ktorým sa stretla vtedy na párty. Marietta teda Arthurovi zavolať a dohodla si s ním stretnutie.¹⁵

Psychiatrický liečebný ústav Creedmoor vznikol v roku 1912 ako komunitné terapeutické centrum Brooklynskej štátnej nemocnice

a v štyridsiatych rokoch to už bola rozsiahla liečebňa so sedemdesiatimi budovami na pozemku s rozlohou stodvadsať hektárov.¹⁶

Ludské spoločenstvá sa odjakživa pasovali s otázkou, čo s duševne chorými. V niektorých kultúrach takých ľudí vyobcovali alebo upaľovali za bosoráctvo. V iných sa na ľudí s duševnou chorobou obracali ako na bytosti oplývajúce zvláštnou múdrosťou. V Amerike ich však od 19. storočia zatvárali do neustále sa rozrastajúcej siete liečebných zariadení. V polovici 20. storočia sa v takýchto inštitúciách ocitlo približne pol milióna Američanov a zďaleka nešlo o krátkodobú hospitalizáciu. Ak niekto prišiel do ústavu ako Creedmoor, zväčša ho už do konca života neopustil a strávil tam aj desaťročia ako vo väzení. Liečebňa teda praskala vo švíkoch: zariadenie určené pre približne štyritisíc ľudí obývalo šesťtisíc pacientov.¹⁷ Bola to bezútešná a desivá inštitúcia. Niektorí pacienti jednoducho upadli do letargie či rovno do kómy, mlčky ležali a pomočovali sa. Iní trpeli silnými záchvatmi. Návštevníci ich vidali potulovať sa po areáli v bielych zvieracích kajakách a celé to pôsobilo ako výjav z Goyovej grafiky.¹⁸

Arthur Sackler prišiel do Creedmooru prvýkrát v roku 1944 po skončení štúdia na Newyorskej univerzite a niekoľkých rokoch predatestačnej praxe v nemocnici v Bronxe, kde pracoval na tridsaťšesťhodinové zmeny, privádzal na svet deti či jazdil sanitkou. Celý čas sa vzdelával a priam nadšene skúmal nové choroby a spôsoby liečby.¹⁹ Popritom ho začala hlboko fascinovať psychiatria. Študoval u bielovládeho holandského psychoanalytika Johana van Ophuijsena, o ktorom vždy hrdo vyhlasoval, že bol „Freudovým obľúbeným učeníkom“.²⁰ Volal ho „Van O“.²¹ Bol to človek, akých Arthur obdivoval: renesančný muž, ktorý sa venoval pacientom, výskumu, písal štúdie, ovládal viaceré jazyky a vo voľnom čase boxoval a hral na organe. Arthur k Vanovi O vzhliadal s úctou a označoval ho za svojho „učiteľa, priateľa a otca“.²²

V tých dňoch psychiatria nepatrila medzi významné oblasti medicíny. Naopak, slovami jedného z Arthurových súčasníkov to bola „skôr podradná profesia“.²³ Psychiatri zarábali menej než chirurgovia a všeobecní lekári a nižšie bolo aj ich postavenie v spoločnosti a vo

vedeckej komunite.²⁴ Keď Arthur absolvoval rezidentskú prax, chcel hlbšie vniknúť do psychiatrie, ale netúžil po ordinácii a navyše stále potreboval zarábať a podporovať rodinu – okrem iného bolo predsa treba financovať štúdium bratom. Zamestnal sa teda vo farmaceutickej spoločnosti Schering, pre ktorú vymýšľal reklamné texty už ako študent.²⁵ Za 8 000 dolárov ročne pracoval na oddelení medicínskeho výskumu aj na reklamnom oddelení.²⁶ Keď Amerika vstúpila do vojny, Arthura pre slabý zrak neodviedli a namiesto vojenskej služby nastúpil ako lekár rezident do liečebného ústavu Creedmoor.²⁷

Lekári sa po tisícročia usilovali pochopiť tajomstvo duševnej choroby. Prišli s mnohými teóriami, často primitívnymi a absurdnými: v staroveku sa verilo, že šialenstvo spôsobuje nerovnovážny stav „telesných štiav“, predovšetkým čiernej žlče; stredovekí lekári sa domnievali, že niektoré formy duševného ochorenia majú na svedomí démonické sily. Hoci v prvej polovici 20. storočia nastal výrazný pokrok vo viacerých oblastiach medicíny, v čase, keď Arthur prišiel do Creedmooru, bola funkcia a dysfunkcia ľudskej mysle pre amerických lekárov ešte stále záhadou. Vedeli síce identifikovať schizofréniu, ale o jej pôvode či spôsobe liečby vládli len číre domnienky. Spisovateľka Virginia Woolfová, ktorá sama trpela duševnou chorobou, raz zhodnotila, že na určité bolesti a neduhy „jazyk nestačí“: „Keď sa zamiluje dievča, prehovárajú k nej Shakespeare, Donne i Keats, no keď sa trpiaci pokúša opísať lekárovi bolesť v hlave, zdroj jazyka zrazu vysychá.“²⁸

V Arthurových začiatkoch všeobecne prevládali dve protikladné teórie o pôvode duševných ochorení. Mnohí odborníci sa domnievali, že schizofrénia a ďalšie poruchy ako epilepsia či mentálne postihnutie sú dedičné. Pacienti sa s nimi narodili, čiže sú to stavy dané, nemitelne a neliečiteľné a lekárska komunita urobí najlepšie, ak tieto nešťastné prípady izoluje od zvyšku spoločnosti, prípadne ich podrobí sterilizácii, aby sa ochorenie neprenášalo na ďalšie generácie.²⁹

Na druhom konci názorového spektra boli stúpeni Sigmunda Freuda, ktorí tvrdili, že duševné poruchy nie sú vrodené, ale pramenia z pacientových zážitkov v útlom detstve. Freudovec Van O bol presvedčený, že mnohé patologické stavy sa dajú liečiť pomocou

psychoanalýzy a terapie. Psychoterapeutické rozhovory však boli príliš drahým individuálnym riešením a vo veľkolečebni ako Creedmoor sa ani nedali prakticky realizovať.³⁰

V minulosti vládla v diagnostike mentálnych porúch značná rodová nerovnováha: v Creedmoore bolo takmer dvakrát toľko pacientok než pacientov. Arthura po nástupe prideliť do budovy s označením R, kde sídlilo špeciálne oddelenie pre „divoké ženy“.³¹

Často to tam skutočne divoké bolo. Arthur niekedy musel agresívne pacientky krotiť holými rukami, inokedy ho priamo napadli. Jedna naňho zaútočila kovovou lyžicou ako dýkou.³² Napriek všetkému so svojimi pacientmi súcitil a zamýšľal sa nad tým, čo to vypovedá o americkej spoločnosti, keď týchto citlivých, sužovaných ľudí izolovala do ohradených komún, priam vyhostila „do predpekla živých mŕtvol“.³³ Nestačí ich predsa odovzdať, teda zavrieť do inštitucionálnej starostlivosti a domnievať sa, že spoločnosť (a v prvom rade lekárska komunita) sa tým zbavila povinnosti pomôcť im v utrpení. Arthur mal pocit, „že spoločnosť znečivila alebo si navráva, že toto hlboké utrpenie a hromadný rozklad ľudského ducha a schopností jednoducho nejestvujú, a to len preto, že sme ich odsunuli za nemocničné múry“.³⁴ Van O mal na štátne psychiatrické liečebne rovnaký názor. Podľa neho sa krajinou šíri epidémia duševných chorôb, a ak sa pacienti väznia, čiže „pochovávajú“ do ústavov, je to svojím spôsobom rozsudok smrti.³⁵

Arthur neustále všetko podrobne analyzoval a v prípade tejto dilemy došiel k záveru, že problém v praxi spočíva v tom, že duševné poruchy pribúdajú rýchlejšie, než príslušné orgány zvládajú budovať liečebne.³⁶ Stačilo sa prejsť po preplnených oddeleniach v Creedmoore a každému to muselo byť jasné. Arthur chcel nájsť nejaké efektívne riešenie. Pri duševných chorobách bola veľkou výzvou účinnosť opatrení: po chirurgickom zákroku sa vo všeobecnosti zakrátko dá posúdiť, či bol úspešný, ale prehrabávanie v mozgu sa meria oveľa ťažšie. Vyhodnocovanie výsledkov v tejto oblasti bolo náročné, čo viedlo k skutočne bizarným experimentom. Pred pár desiatkami rokov prednosta štátnej kliniky v New Jersey dospel k názoru, že šialenstvo sa

dá vyliečiť tým, že pacientom, či hlavne pacientkám vytrhajú zuby.³⁷ Keď na liečbu nereagovali, nedal sa odradiť a pokračoval mandľami, hrubým črevom, žlčníkom, slepým črevom, vajíčkovodmi, maternicou, vaječníkmi a krčkom matrice. Týmto experimentovaním nikoho nevyliečil, zato viac ako sto ľudí úspešne pripravil o život.³⁸

V Creedmoore sa v tom čase praktizovala liečba, ktorá bola síce neinvazívna, ale Arthur ňou aj tak pohrdal: elektrokonvulzívna terapia. K tejto metóde pred pár rokmi inšpirovala jedného talianskeho psychiatra návšteva bitúnka, kde si všimol, že prasce tesne pred zabitím omráčia elektrickým prúdom.³⁹ Na základe toho prišiel s procedúrou, pri ktorej pacientovi a ešte častejšie pacientke na spánky pripevnili elektródy a do temporálnych lalokov a ďalších oblastí mozgu spracúvajúcich pamäť vysielali elektrický výboj. Následkom šoku človek dostal krč a upadol do bezvedomia. Keď sa opäť prebral, poväčšine bol dezorientovaný a napínalo ho na zvracanie. Niekedy pacienti stratili pamäť, inokedy nimi zákrok natoľko otriasol, že nevedeli, kto sú.⁴⁰ Išlo o drsnú metódu, ale zdalo sa, že elektrošoky mnohým prinášajú úľavu. Zmierňovali silnú depresiu a pomáhali upokojiť akútne psychotické stavy. Schizofréniu síce neliečili, ale často tlmili jej príznaky.⁴¹

Nikto presne nevedel, prečo a ako práve takáto liečba funguje. Vedelo sa len toľko, že prináša výsledky, a v Creedmoore viac vedieť nepotrebovali. Prvýkrát ju použili v roku 1942 a postupne jej podrobili tisíce pacientov.⁴² Mala, prirodzene, aj vedľajšie účinky. Keď pacientom v hlavách pulzoval elektrický prúd, zažívali hrôzostrašné bolestivé krče. Poetka Sylvia Plathová podstúpila elektrošoky v nemocnici v štáte Massachusetts a napísala o nich: „Pri každom záblesku mnou niečo trhlo s takou intenzitou, až som si myslela, že sa mi polámu všetky kosti a že zo mňa vystrekne všetka miazga, ako keď sa zlomí nejaká rastlina.“⁴³ Spevák Lou Reed liečbu v Creedmoore absolvoval v roku 1959 a podľa slov jeho sestry ho tak vyčerpana, že bol „zmeravený“ a nevedel chodiť.⁴⁴

Elektrokonvulzívna terapia má dodnes svojich zástancov a pomerne často sa využíva pri liečbe závažnej depresie.⁴⁵ Arthurovi

Sacklerovi sa však zásadne protivila. V Creedmoore postupne všetky nemocničné budovy vybavili prístrojmi na elektrošoky a Arthur ich musel podávať zas a znova.⁴⁶ Niekedy pomohli, inokedy zas nie, sama osebe to však bola veľmi drastická procedúra. Chorých priväzoval o lôžko, aby nikomu neublížili, keď nimi trhalo, dávky elektrického prúdu nastavoval ako šialený vedec v hollywoodskom filme a liečba v pacientoch často zanechala hlbokú traumu.

Arthur mladších bratov vždy viedol vo svojich stopách – nasledovali ho na Erasmus Hall, pracovali v rôznych zamestnaniach, ktoré im počas štúdií vybavil, a napokon išli študovať medicínu. Oboch ich priviedol aj do Creedmooru a čoskoro takisto liečili elektrošokmi. Všetci traja ich podali aj niekoľko tisíckrát a vnútorne ich to ubíjalo. Hnevalo ich, že pre vlastné obmedzené medicínske znalosti nevedia použiť humánnejší spôsob liečby.⁴⁷

Ako keby elektrošoky nestačili, do módy prichádzala ešte oveľa drsnejšia metóda: lobotómia. Ukázalo sa, že týmto zákrokom, teda prerušením nervových spojov v pacientovom mozgu, sa dá zmieriť psychická nepohoda, prakticky sa však mozog ponoril do tmy. V preplnených liečebných zariadeniach ako Creedmoor metódu vítali, pretože bola rýchla a efektívna. „Je to hračka,“ objasňoval priebeh zákroku jeden lekár pri názornej ukážke v roku 1952.⁴⁸ „Vezmete takýto, nazvime to, lekársky sekáčik na ľad, takto ho uchopíte, pretlačíte sa kosťou nad očnou guľou a zapichnete ho do mozgu, pokrútime ním, presekáte nervové tkanivá a hotovo. Pacient vôbec nič necíti.“ Išlo o skutočne rýchly zákrok, pacientov často už o pár hodín posielali domov. Pri odchode z nemocnice sa dali rozpoznať podľa podliatin okolo očí.⁴⁹ Lobotómii podrobovali chorých – najčastejšie ženy – nielen pri schizofrénii či psychóze, ale aj pri depresii.⁵⁰ Bol to nezvratný proces, z človeka sa po zákroku v podstate stal nesvojprávny zombie.

Bratia Sacklerovci boli presvedčení, že na liečbu duševných ochorení musí existovať aj lepší spôsob než táto paleta hrôzostrašných zásahov. Arthur neveril, že pomätenosť je stav nezmeniteľný a neliečiteľný, ako tvrdili eugenici. Zároveň sa domnieval, že za duševnou poruchou nemôže byť len prežitá skúsenosť, musí mať čiastočne

aj biochemický základ, a teda musí existovať aj efektívnejší spôsob liečby než freudovská psychoanalýza.⁵¹ Začal intenzívne pátrať po riešení, hľadal spôsob, ako odomknúť tajomnú komnatu duševnej choroby a ľudí oslobodiť.⁵²

Creedmoor viedol lekár menom Harry LaBurt, ktorý nebol práve otvorený novým myšlienkam.⁵³ Naplno si užíval moc spojenú so svojím postavením a býval v obrovskom dome v areáli nemocnice, známom ako riaditeľská kúria. Dvere jeho pracovne v administratívnej budove boli večne zamknuté, a keď sa k nemu chcel niekto dostať, musel zazvoniť.⁵⁴ LaBurt často pôsobil skôr ako väzenský dozorca než lekár a jeden z pracovníkov liečebne z Arthurových čias Creedmoor aj označil za „šesttisíc lôžkovú väznicu“⁵⁵. Riaditeľovi vtedajší status quo vyhovoval a nemal záujem o alchymické hľadanie nových a kreatívnych riešení, vďaka ktorým by pacienti opúšťali múry jeho kráľovstva. „Správna rada s veľkým uspokojením konštatuje, že televízia má na pacientov blahodarný vplyv,“ uvádzalo sa v jednej z creedmoorských výročných správ.⁵⁶ Takáto samolúboosť a ľahostajnosť večne nepokojného a ctižiadostivého Arthura Sacklera len dráždili a s LaBurtom nemali najlepší vzťah.⁵⁷

S bratmi začal do hĺbky rozoberať otázku duševného zdravia. Čo ak sa eugenici aj freudovci mýlia? Čo ak odpoveď netreba hľadať v genetickej výbave pacienta ani v jeho prežitej skúsenosti, ale v narušenej chemickej rovnováhe mozgu?⁵⁸

Marietta Lutzeová napokon prácu v Creedmoore nepotrebovala, našla si totiž miesto v nemocnici v Queense. Keď sa však bola u Arthura Sacklera informovať o pracovných možnostiach, on využil príležitosť a zopakoval svoje pozvanie. Tentoraz ho prijala. Zhodou okolností sa Arthur práve chystal na lekársku konferenciu do Chicaga a rovno sa jej opýtal, či by mu nechcela robiť spoločnosť. Od príchodu do New Yorku sa Marietta sústredila výsostne na prácu, nikde inde v Amerike ešte nebola, a tak súhlasila. Jedného dňa sa v tmavom kostýme

a širokom klobúku vydala do centra Manhattanu. Mali sa stretnúť na železničnej stanici Grand Central Terminal. Necestovali však vlakom. Arthur na ňu čakal pred stanicou s krásnym obrovským tmavomodrým kabrioletom Buick Roadmaster.⁵⁹

Počas dlhej cesty do Chicaga mu porozprávala svoj životný príbeh. Pochádzala z dobrej rodiny, ktorá vlastnila známu farmaceutickú spoločnosť Dr. Kade. Rozpovedala mu, ako prežívala vojnové obdobie.⁶⁰ Študovala síce vtedy medicínu v Berlíne, ale o tom, aké hrôzy sa dejú naokolo, nemala ani poňatia.⁶¹ Keď niekomu v Amerike povedala, že len nedávno emigrovala z Nemecka, ľudia často reagovali nepriateľsky a jej osobný príbeh sponchybovali.⁶² Arthur nie. Ak aj bol voči jej slovám o vojne skeptický, nedával to najavo, iba pozorne počúval.

Vojna Mariettu neobišla úplne. V skutočnosti bola vydatá za nemeckého námorného dôstojníka, chirurga menom Kurt, ktorý bol od nej o dosť starší. Zoznámili sa a zobrali už cez vojnu, no žili spolu len mesiac, keď musel Kurt narukovať. V Breste ho zajali americké jednotky a dostal sa do zajateckého tábora. Nejaký čas jej písal listy, kratučné odkazy na cigaretových papierikoch, ktoré sa mu podarilo prepašovať spoza väzenských múrov. V zajatí bol však tak dlho, až bolo ich manželstvo napokon vyhlásené za neplatné.⁶³

Počúvať Mariettino rozprávanie muselo byť pre Arthura zvláštne – bol to predsa americký Žid, ktorý antisemitizmus zažil na vlastnej koži, ako študent protestoval proti Hitlerovmu nástupu k moci a jeho rodina blčala voči Nemcom oveľa intenzívnejšou nenávisťou než iní Američania. No Arthur sám až donedávna pracoval pre nemeckú firmu Schering.⁶⁴ Na Mariette bolo zároveň asi aj niečo exotické, táto germánska bohyňa vyzerala ako Ingrid Bergmanová v *Casablance* a navyše bola lekárka. V povojnovej Amerike sa šírila xenofóbia, no jednou z Arthurových základných vlastností bol nekonečný záujem o život a kultúru ľudí, ktorí sa od neho radikálne odlišujú. Marietta si cestou do Chicaga všimla, že Arthur o sebe veľa nehovorí a radšej len pokojným hlasom kladie otázky. Po skúsenostiach s americkými mužmi to bola pre ňu príjemná zmena, mala totiž pocit, že ju väčšinou neberú vážne, nerešpektujú ju ako dospelú ženu a už vôbec nie

ako lekárku. On však sústredene vnímal každé jej slovo. Vtedy to Marietta považovala za prejav úprimnej zvedavosti, až neskôr v jeho rezervovanosti rozpoznala istý sklon k tajnostkárstvu.⁶⁵

Po návrate zo Chicaga začali Mariette do nemocnice v Queens chodiť kvety. Celá záľaha kvetov, kytica za kyticou, deň čo deň. Arthur, ktorý sám kedysi roznášal kytice, jej posielal dômyselné kvetinové ozdoby a brošne, aké nemala šancu v práci nosiť. Navyše jej neustále telefonoval, hocikedy ju vyrušil pri práci a vyznával sa zo svojej vášne.⁶⁶

„Musím ťa vidieť, hneď teraz,“ ozval sa o polnoci.

„Nemôžem,“ namietala. „Som vyčerpaná.“

„Ale ja ťa musím vidieť,“ naliehal. „Kedy?“

Zameral sa na ňu až príliš horlivo.⁶⁷ Niečo ju však na ňom priťahovalo – životná energia, húževnatosť, pre ktorú neexistuje nijaké nie, vízia. Keď bola s Arthurom, mala pocit, že všetko je možné. Neexistovali neprekonateľné prekážky. Keď sa v určitej chvíli dozvedela, že v skutočnosti má manželku a dve deti, postavil sa k situácii ako k nepodstatnej formalite, ktorá im nijako nestojí v ceste.

Jedného dňa sa bratia Sacklerovci v Creedmoore poskladali po pár dolárov a kúpili kráľika. Ak sú elektrošoky účinné, čo i len na určitý čas, chceli pochopiť prečo. Čo sa udeje v pacientovom mozgu, že sa mu po dávke elektriny uľaví? Kráľika pripevnili k prístroju, na jedno ovisnuté ucho mu pripojili elektródy, pustili doň prúd a pozorovali ho. Cievky v králičom uchu sa okamžite naplnili krvou a naduli. Za okamih sa už králikovi nadúvali cievky aj na druhom uchu, kam elektrina priamo neprúdila. Elektrický prúd podľa všetkého uvoľnil akúsi chemickú látku, ktorá cirkulovala v krvi, doputovala až do druhého ucha a rozšírila cievky. Bratia si v tej chvíli spomenuli na histamín. Vedeli, že tento hormón sa uvoľňuje pri poranení tkaniva a spôsobuje rozširovanie ciev. Čo ak je dôvodom úspešnosti elektrokonvulzívnej liečby to, že sa pri nej do krvného obehu uvoľňuje histamín, rozšíria

sa cievy a do mozgu sa dostáva viac kyslíka?⁶⁸ Nedal by sa v tom prípade vynechať elektrický šok a podávať histamín priamo?

Začali experimentovať na pacientoch.⁶⁹ Z klinického hľadiska nebola obrovská kapacita Creedmooru práve výhodou. Bolo tam príliš veľa pacientov, príliš málo personálu a vždy sa bolo treba venovať nejakému urgentnému prípadu. Ak však niekto duševné choroby nielen liečil, ale ich aj podrobne skúmal, veľké osadenstvo pacientov bolo, naopak, výhodné a bolo obrovským zdrojom dát. Arthur bol perspektívnym výskumom taký nadšený, že do súrodeneckého tímu nalákal aj svojho niekdajšieho mentora Vana O.

Keď štyridsiatim pacientom s diagnostikovanou schizofréniou injekčne podali histamín, stav takmer tretiny z nich sa natoľko zlepšil, že ich bolo možné prepustiť.⁷⁰ Na histamín zareagovalo aj niekoľko pacientov, ktorí dovtedy nereagovali na nijakú inú liečbu.⁷¹ Na základe výskumu Sacklerovci publikovali viac než sto odborných článkov, v ktorých hlavný cieľ definovali ako snahu o vystopovanie „chemických príčin choromyselnosti“.⁷² Vďaka svojim netradičným skúsenostiam redaktora, marketingového riaditeľa a reklamného agenta Arthur veľmi dobre vedel, ako upútať a udržiavať neutíchnajúci záujem médií. Denník *Philadelphia Inquirer* oznamoval: „Lekári sa domnievajú, že našli spôsob liečby duševných chorôb bez hospitalizácie.“⁷³ Súrodenci odhadovali, že vďaka ich objavu by sa mohol zdvojnásobiť počet pacientov zreých na prepustenie z nemocničnej liečby.⁷⁴ Časopis *Better Homes and Gardens* čitateľov – záhradkárov a domácich majstrov – s patričnou dávkou zveličenia informoval, že „teória chemickej aktivity od bratov Sacklerovcov je taká revolučná a takmer taká zložitá ako Einsteinova teória relativity“.⁷⁵

Z novinových článkov človek nadobudol dojem, že súrodenecké trio v psychiatrickej liečebni v Queense našlo riešenie medicínskej záhady, ktorá trápila ľudské spoločenstvo celé tisícročia. Ak duševná choroba pramení z chemického prostredia mozgu, možno by chémia vedela poskytnúť aj jej riešenie. Čo ak sa bude dať choromyselnosť v budúcnosti liečiť obyčajnou tabletkou? V *Brooklyn Eagle* bratov Sacklerovcov oslavovali ako svojich šikovných chlapcov: „Boli to

traja bežní študenti strednej školy Erasmus Hall, bratia, ktorí kráčali rovnakým smerom,“ písalo sa v brooklynskom denníku s dôvetkom: „Dnes už majú kancelárie na Manhattane.“⁷⁶

V tlači bratov nijako zvlášť neodlišovali a označovali ich jednoducho „Sacklerovci“, hlavnou postavou však bol aj naďalej Arthur a jeho autorita ešte vzrástla po smrti Isaaca Sacklera.⁷⁷ Bratia sa o otcovom infarkte dozvedeli v Creedmoore a hneď za ním utekali.⁷⁸ V posledných hodinách života mal Isaac čistú myseľ a láskyplne sa s rodinou rozlúčil. Sophii povedal, že má stále pred očami modré šaty, v ktorých ju prvýkrát uvidel. Synom sa ospravedlňoval, že im nezanecháva nijaké dedičstvo, ale prízvukol dobré meno. To sa Isaacovi stalo priam mantrou – ak pridete o majetok, vždy môžete získať nový, hovoril, ak však pridete o dobré meno, nikdy ho už nezískate späť.

Po otcovej smrti začal Arthur súrodenecký výskum financovať z vlastných zdrojov a v početných odborných článkoch k nemu vždy uvádzal formulkou, že „výskum sa realizoval vďaka finančným prostriedkom venovaným pamiatke Isaaca Sacklera“.⁷⁹ Ako prvý autor bol väčšinou uvádzaný Arthur, priekopník. V denníku *New York Herald Tribune* zverejnili fotografiu, na ktorej bratia prijímajú ocenenie: je na nej najmladší Raymond s trochu prihlúplym úsmevom na detskej tvári, Mortimer v hrubých okuliach, s tmavými začesanými vlasmi, stisnutými perami a cigaretou medzi prstami, a napokon Arthur z profilu, v obleku so špicatými chlopňami, s blahosklonným pohľadom upretým na bratov.⁸⁰ Trojica Sacklerovcov pôsobí, že má na dosah čosi veľké. Vyhlásili, že ich výskum môže v konečnom dôsledku pomôcť „predchádzať choromyseľnosti“.⁸¹

Arthur sa oženil ešte ako medik v roku 1934.⁸² Jeho manželkou bola emigrantka, dcéra dánskeho lodného kapitána Else Jorgensenová.⁸³ Zoznámil ich spoločný priateľ na vysokej škole.⁸⁴ Sobáše neboli na fakulte medicíny v súlade s akademickými zásadami, takže spočiatku Arthur manželstvo udržiaval v tajnosti.⁸⁵ Else na Newyorskej

univerzite študovala dva roky, no potom štúdium zanechala, pretože potrebovala pracovať a zarábať. Prenajali si zariadený byt na námestí St. Mary's Place v blízkosti Lincolnovej nemocnice v Bronxe a neskôr sa presťahovali na Západnú dvadsiatu piatu ulicu na Manhattane.⁸⁶ V roku 1941 sa im narodila dcéra Carol, v roku 1943 prišla na svet Elizabeth.

Marietta sa síce dozvedela, že Arthur má rodinu a svoj ďalší iný život, ale cítila, že sa aj napriek tomu naplno a neochvejne zaujíma o ňu. Krátko po návrate zo Chicaga ju vzal na večeru do reštaurácie Grotta Azzurra na ulici Mulberry Street v newyorskej štvrti Malé Taliansko.⁸⁷ Na tomto romantickom mieste sa Arthur vyjadril, že by sa s ňou chcel vídať častejšie.

„Som príliš vyčerpaná,“ namietala. „Nemocnica ma stojí všetku energiu.“

Arthur tieto argumenty neakceptoval. Sám má predsa namáhavú prácu, hneď niekoľko, k tomu rodinu, a predsa si vždy nájde čas aj na Mariettu a chce jej ho venovať ešte viac.

„Chcem byť s tebou. Stále,“ naliehal.

„Arthur, si muž, za akého by som sa vedela vydať,“ reagovala ona. „Nechcem ti však rozbiť manželstvo.“

Arthur sa nedal odradiť. Písal jej lúboštné listy, v lete 1949 jej navrhoval, aby „začali nový život, plný nádeje, radosti a vášne“.⁸⁸ Ponúkal jej partnerský vzťah, navyše výrazne angažovaný pre verejnú blaho: „Spoločnými silami budeme pomáhať ľuďom, objavovať nové odbory a svojím dielom prispejeme k rozvoju ľudstva.“ Jeho listy boli čoraz násťčivejšie. „Život bez Teba sa stáva doslova neznesiteľným,“ napísal. „Milujem len a len Teba... Patrím k Tebe a Ty patíš ku mne.“

Napriek všetkému boli obaja do určitej miery rozpoltení. Marietta sa plne sústreďovala na lekársku kariéru a zároveň mala rodinu v Nemecku. Prednedávnom jej zomrela stará mama a zdedila rodinnú farmaceutickú firmu.⁸⁹ Okrem toho postupne prichádzala na to, že Arthur je dosť nerozhodný človek s tendenciou nechávať veci prirodzene plynúť. Vždy robil všetko, absolvoval každú prednášku, pracoval na každej možnej pozícii. Keď stál pred otázkou buď-alebo,

zvyčajne sa rozhodol pre obe možnosti. A nebol to niekto, kto by sa prispôboval akýmkoľvek obmedzeniam. Mal ženu, deti a kariéra sa mu úspešne rozvíjala hneď viacerými smermi. V podstate sa to dalo vnímať aj tak, že Mariettu si chcel jednoducho len pohodlne pridať do tejto zmesi. „Urobiť jednoznačnú voľbu bolo preňho vždy veľmi ťažké,“ zhodnotila po rokoch. „K rozhodnutiu ho prinútilo až to, že som otehotnela.“⁹⁰

